

بررسی نقش جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه در روحیه مشارکت پذیری اجتماعی دانش آموزان (مطالعه موردی: شهرستان ارومیه)

پریوش محمدی قشلاق*

استادیار، مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۲/۲۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۲/۴

چکیده

مطالعه حاضر در بررسی نقش جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه در روحیه مشارکت پذیری اجتماعی دانش آموزان شهرستان ارومیه انجام گردیده است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، تحقیقی توصیفی است و از حیث ماهیت، تحقیق همبستگی است. جامعه آماری تحقیق حاضر، کلیه دانش آموزان شهر ارومیه مشغول تحصیل هستند می باشد. برای تحقق اهداف تحقیق حاضر سه فرضیه تدوین گردید که جهت تایید یا رد فرضیه‌ها از آزمون رگرسیون استفاده شد؛ نتایج بررسی حاکی از آن است که: بنابه فرضیه اول جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر بدبینی و بی اعتمادی دانش آموزان تاثیر معنی داری دارد. عناصر روانی بسیاری از قبیل اظهار کراهت و بیزاری اعضای خانواده از یکدیگر، بخل و حسادت و سایر حالت‌های روانی مرضی وجود دارد که مانع از مشارکت پذیری بوده و از این جهت مشابه بی اعتمادی است؛ که جغرافیای انسانی مورد کاهش بدبینی و بی اعتمادی دانش آموزان می شود. همچنین بنا به فرضیه دوم تحقیق، جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر نگاه جنسیتی دانش آموزان تاثیر معنی داری دارد. از آنجایی که یکی از موانع فرهنگی مشارکت پذیری تلقی جنسیت محض از نقش‌ها و اشتغالات مربوط به جامعه است. بنا به جغرافیای انسانی برخی کارها بر حسب اعتبارات فرهنگی، عقلانی، دینی و دیگر الزامات طبیعی و غیر طبیعی به زن سپرده می شود و برخی دیگر به مرد. اگر تقسیم کار بر اساس ظرفیت، توان و استعداد طبیعی افراد نباشد، مشارکت پذیری دوام نمی یابد.

کلید واژه‌ها: جغرافیای انسانی، مشارکت پذیری اجتماعی، نگاه جنسیتی، بدبینی و بی اعتمادی

مقدمه

انسان در علم جغرافیا بسیار کنجکاو است و دائماً کوشش می کند که به آگاهی‌های خود نسبت به افق‌های دوردست بیفزاید و تفاوت‌های مکانی آنها را با محیط مسکونی خویش دریابد و با تشابهات و یا تضادهای آنها آشنا

گردد (پرستن جیمز) آمریکایی از این تعریف چنین برمی آید مفهوم اصلی علم جغرافیا از دو عنوان بسیار مهم تشکیل شده است. از دهه هفتاد میلادی توجه محققان از جنبه های اقتصادی توسعه، به سرمایه اجتماعی و انسانی معطوف شده است. توسعه آزادی محور تنها به شکوفایی توانایی و قابلیت انسان ها و قابل دسترس کردن فرصت ها برای همه توجه دارد. در اینجا حقوق انسانی فارغ از طبقه و نژاد مطرح می شود و مشارکت همگانی را طلب می کند و جامعه را به اهداف توسعه ای خود نزدیک تر می سازد. یکی از بسترهای مناسب برای فعالیت های گروهی و مشارکت افراد تشکل های غیردولتی است که در سال های اخیر رشد چشمگیری داشته است. یکی از مکان هایی که می تواند زمینه آمادگی ذهنی برای مشارکت در تشکل ها را برای افراد ایجاد کند نهاد آموزش و پرورش است. مشارکت یکی از پدیده هایی است که حاصل کنش متقابل انسان هاست و در واقع اقدامی متقابل انسان هاست و در واقع اقدامی متقابل، مؤثر و کاراست که برای اهدافی اجتماعی صورت می گیرد.

مبانی نظری

در قلمرو جغرافیای توصیفی، جغرافیای جمعیت، گروه های انسانی را از لحاظ توزیع، پراکنش، حرکت و اثری که در محیط خود می گذارند مورد مطالعه قرار می دهد؛ اما در بستر جغرافیای نوین، توصیف ساده توزیع جمعیت ها مقدمه کار جغرافیدان است و در مرحله بعد تشریح و تبیین مسائل جغرافیای مطرح می شود و جغرافیدان به چگونگی و چرای ترکیب پدیده های جغرافیای و نتایج حاصل از این ترکیب ها می اندیشد.

جغرافیای جمعیت توجه خاص به نقش مؤثر محیط های طبیعی گوناگون و عوامل جمعیتی چون توزیع، ترکیب، مهاجرت و رشد جمعیت های انسانی دارد (غفاری و ازکیا، ۱۳۸۰) استیپ جغرافیا انسانی را چنین تعریف می کند: مطالعه جغرافیایی از چهره های و پدیده های سطحی سیاره زمین که مستقیماً با انسان و فعالیت های او در رابطه است (ورطاهری و همکاران، ۱۳۸۸) هربرت کریل جغرافیدان آمریکایی معتقد است جغرافیای انسانی به تجزیه و تحلیل پراکندگی انسان و فعالیت های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی او می پردازد (باقری احمدآبادی، ۱۳۸۸)

جغرافیای انسانی رابطه متقابل انسان و عوامل جغرافیایی را مورد بررسی قرار می دهد. جغرافیای انسانی شامل جغرافیای جمعیت، جغرافیای تاریخی، جغرافیای سیاسی، جغرافیای فرهنگی (نژاد و زبان) جغرافیای شهری و برنامه ریزی شهری، جغرافیای روستایی و برنامه ریزی روستایی، جغرافیای کوچ نشینی، جغرافیای پزشکی و امراض، جغرافیای نظامی و جغرافیای ناحیه ای و برنامه ریزی می باشد (ابراهیمی و پسندی، ۱۳۹۳). موقعی که سخن از جغرافیای انسانی به میان می آید به بررسی اثراتی که محیط بر جامعه انسانی و انسان بجای می گذارد و نیز متقابلاً اثراتی که انسان به کمک تکنیک خود بر محیط زندگی بر خود بر جای می گذارد پرداخته می شود (Oecd, 2001). جامعه شناسی در مطالعات امور مربوط به ریخت شناسی، خصوصاً در جامعه شناسی روستایی از جغرافیای انسانی کمک می گیرد جغرافیای انسانی شاخه ای از جغرافیا است که متوجه بررسی الگوها و فرایندهایی است که برهم کنش انسان با محیط های جورواجور را شکل می دهد که شامل جنبه های انسانی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می باشد. در حالی که توجه عمده جغرافیای انسانی به چشم انداز فیزیکی زمین نیست (نگاه کنید به جغرافیای فیزیکی) به سختی امکان پذیر است که هنگام بحث درباره جغرافیای انسانی، به چشم اندازهای فیزیکی که در فعالیت های انسان

در نقش بسیاری دارد، اشاره‌ای نکرد که جغرافیای زیست محیطی دارد به عنوان پیوندی میان این دو پدیدار می‌گردد (Wiliva. b, 2010).

زینسکی بر اساس مطالعات خود نتیجه‌گیری می‌کند که شناخت خصوصیات انسانی که مورداستفاده جغرافیدان جمعیت واقع می‌شود از دو طریق تدوینمی شود اول مشخصاتی که به‌وسیله سرشماری جمعیت به دست می‌آید و دوم آنچه از سیستم‌های ثبت‌احوال به دست می‌آید (عزمی، ۱۳۸۷) بعضی از جغرافیدانان به‌جای جغرافیای انسانی جغرافیای اجتماعی به کار می‌برند (سوسیال جغرافیا) و به نظر عده‌ای نمی‌توان جغرافیای اجتماعی را معادل جغرافیای انسانی دانست زیرا جغرافیای اجتماعی آن قسمت از جغرافیای انسانی است که از جمعیت سکونتگاه‌های شهری و روستایی و فعالیت‌های اجتماعی که جدا از فعالیت‌های اقتصادی و سیاسی است بحث می‌کند (Nzier, 2005).

مشارکت از جمله پدیده‌هایی است که از دیرباز وجود داشته و همواره با زندگی انسان‌ها پیوند داشته است. لازمه زندگی جمعی و گروهی وجود همکاری، مساعدت و مشارکت می‌باشد که متناسب با شرایط اجتماعی در زمان و مکان خاص خود به‌صورت‌های مختلف شکل گرفته است. مشارکت فرآیندی از خودآموزی اجتماعی و مدنی است، زیرا فعالیت برای مشارکت مستلزم تغییر حالت ذهنی و روانی در تمامی سطوح اجتماعی است. این تغییر موجب برقراری مناسبات اجتماعی و انسانی جدید می‌شود. این تشکلهای غیردولتی است که می‌تواند این فعالیت‌ها را نظام‌مند کند (طهماسبی، ۱۳۸۰: ۲۸) امروزه مشارکت اهمیت مضاعفی نسبت به گذشته پیدا کرده است؛ چراکه سخن از شرایطی است که همه مردم در تعیین سرنوشت خویش دخالت آگاهانه و واقعی پیدا کنند و در ضمن محور اساسی توسعه در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی نیز محسوب می‌شود. مشارکت یکی از مؤلفه‌های توسعه انسانی محسوب می‌شود (پورموسوی و همکاران، ۱۳۸۹) مشارکت را می‌توان به‌صورت تعهد مشترک در پرداختن به مسائل توسعه بر اساس تقسیم توافقی شده وظایف و مسئولیت‌ها تعریف کرد. مشارکت‌ها حول هدف‌های مشترک شکل می‌گیرد و شرکاء پیگیری یک یا چند فعالیت را در راستای یک هدف، به‌صورت مشترک یا به‌صورت ردیفی، به عهده می‌گیرند. مشارکت‌ها ممکن است بسته به هدف مورد دستیابی، موقت یا برای مدتی طولانی باشد.

یکی از مؤثرترین و مهم‌ترین روش‌های مدیریت، مدیریت مشارکتی و جمعی است و آموزش و پرورش نیز در همین راستا سعی دارد از دوران ابتدایی با تشکلهای شوراهای دانش‌آموزی و مسئولیت بخشی به دانش‌آموزان مدیریت شورایی را در جامعه ارتقا بخشد تا در آینده در عرصه‌های مختلف روحیه مشارکت‌پذیری بیشتری در جامعه حاکم شود (صیدائی و دهقانی، ۱۳۸۹).

به‌منظور دستیابی به پاسخی منطقی، توجه برنامه ریزان به آموزش و پرورش جلب شد. آنها به این نتیجه رسیدند که برای تحقق مشارکت و نهادینه کردن آن در جامعه، باید به آموزش و پرورش به‌عنوان یکی از نهادهای اولیه جامعه‌پذیری نقش کلیدی واگذار شود تا ضمن ایجاد احساس نیاز در نوجوانان و جوانان نسبت به همکاری و تعاون، زمینه‌های رشد ذهنی و آمادگی‌های روانی برای اقدام به فعالیت‌های مشارکت جویانه را در آنان تقویت کنند. در این صورت است که جامعه می‌تواند مملو از افراد مشارکت‌جو، منتقد و تأثیرگذار شود (رئیس حسن و همکاران،

۱۳۹۴) فعالیت‌های گروهی دانش آموزان در تشکل‌ها روحیه مشارکت‌جویی در آنان را تقویت می‌کند و در نهایت به رشد اجتماعی مطلوب آنان نیز کمک مؤثر و شایانی می‌کند و در ضمن دستیابی به اهداف و مقاصد را تسهیل می‌کند. در واقع دانش آموزان به اهمیت وحدت و همکاری با یکدیگر پی می‌برند و انسجام و همدلی و رقابت مثبت و رفاقت در بین آنها شکل می‌گیرد. همه این مسائل برای آینده تجربه‌ای بارز محسوب می‌شود چراکه این الگو برای دانش آموزان درونی می‌شود و در فعالیت‌های آینده خود نیز در خارج از مدرسه از آن بهره می‌گیرند و این مسئله جامعه را به سوی یک جامعه مدنی سوق می‌دهد. جامعه‌ای که تلاش تمامی افرادش در جهت بهبود کیفیت زندگی می‌باشد (طهماسی، ۱۳۸۰) مدرسه جایگاهی است که در آن پایه تمام دیدگاه‌های فرد به محیط اجتماعی بیرون شکل می‌گیرد. در مدرسه آزادی عمل و قدرت انتخاب بیشتری برای کودک و نوجوان با توجه به امکان همکاری، رقابت و رفاقت وجود دارد. لذا دانش آموزان در قالب مدرسه با گروه‌های همسالان خود ارتباط برقرار می‌کنند و این باعث می‌شود که دانش آموزان حداقل نقش‌های اجتماعی یک شهروند را ایفا نمایند، شهروندی که اقدام و عمل به قانون و مقررات اجتماعی و مسئولیت‌پذیری را فراگرفته باشد. این امر موجب می‌شود که دانش آموزان در قالب فعالیت‌های فوق برنامه تشکل‌های مختلف در مدرسه مهارت‌های لازم را برای ایفای نقش‌های متعدد اجتماعی که در آینده باید عهده‌دار آن شوند از خلال تمرین‌های مشارکتی در مدرسه به دست بیاورند که در نهایت موجبات توسعه همه‌جانبه و پیشرفت در کلیه امور اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و ... را به ارمغان خواهد آورد (یوسف زاده و همکاران، ۱۳۹۱).

بنابراین بررسی نقشی که جغرافیای انسانی به‌عنوان ابزاری که می‌تواند اثراتی که محیط بر جامعه انسانی و انسان بجای می‌گذارد و نیز متقابلاً اثراتی که انسان به کمک تکنیک خود بر محیط زندگی بر خود بر جای می‌گذارد و همچنین نقشی که این جغرافیا در تدوین کتب دوره متوسطه و همچنین افزایش روحیه مشارکت‌پذیری اجتماعی دانش آموزان به‌عنوان یکی از مراکز اصلی تعلیم و پرورش دانش موزان برای ورود به عرضه جامعه برای وزارت آموزش و پرورش از اهمیت خاصی برخوردار است. لذا در این تحقیق به دنبال بررسی نقش جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه در روحیه مشارکت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان هستیم. هدف اصلی تحقیق حاضر، بررسی نقش جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه می‌تواند بر میزان روحیه مشارکت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان هست. در ضمن شناخت تأثیر متغیرهای گوناگون عوامل جمعیت، تاریخی، سیاسی، فرهنگی (نژاد و زبان) شهری و برنامه‌ریزی شهری و ... که می‌تواند بر روحیه مشارکت‌پذیری بگذارد مدنظر قرار خواهد گرفت.

پیشینه پژوهش

در پژوهشی که در سال ۱۳۹۱ توسط نوابخش و جوشقانی تحت عنوان عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت‌های دانش‌آموزی صورت گرفت. در این پژوهش به بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیت‌های دانش‌آموزی پرداخته شده است جامعه آماری این تحقیق دانش آموزان دبیرستانی عضو در تشکل‌های پیش‌تازان- فرزندگان و هلال‌احمر شهر تهران است که به‌صورت چندمرحله‌ای تصادفی نمونه‌گیری انجام شده است. روش تحقیق پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه می‌باشد.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین نوع جنس، انگیزه دانش‌آموز، ارزش‌های شغلی و تحصیلی، ارزیابی از شرایط جامعه و میزان مشارکت تفاوت معناداری وجود دارد و بین نگرش دانش‌آموز به عوامل و موانع مشارکت و میزان مشارکت هیچ رابطه معناداری وجود ندارد. نتایج مقایسه میانگین‌ها در سطح عینی برحسب نوع جنس نشان می‌دهد که بین نوع مشارکت و نوع جنس، نوع تشکله‌ها و میزان مشارکت فقط در بخش ورزشی، علمی و مهارتی گروه پیش‌تازان، فرزندان با بقیه تشکله‌ها تفاوت معناداری ندارند. در مقایسه میانگین‌ها در سطح ذهنی بین نوع تشکله‌ها و نگرش دانش‌آموز در مورد عوامل مشارکت، گروه پیش‌تازان، فرزندان تفاوت معناداری با سایر گروه‌ها دارد و تفاوت معناداری بین دختران و پسران، موانع مشارکت بین گروه‌ها وجود ندارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد متغیرهای ارزش‌های شغلی و تحصیلی میزان پیش‌بینی کنندگی بالاتری نسبت به سایر متغیرها دارند.

ابراهیمی و جمنامی در پژوهشی که در سال ۱۳۹۳ تحت عنوان بررسی نقش عوامل جغرافیای طبیعی در شکل‌گیری و توسعه سکونتگاه‌ها (نمونه موردی: شهر کلاردشت) صورت گرفت. عوامل طبیعی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در شکل‌گیری و استقرار سکونتگاه‌های شهری و روستایی به شمار می‌آید. بسترهای طبیعی شرایط لازم را برای استقرار سکونتگاه‌ها ایجاد می‌کنند، ولی بعضی از آنها شرایط پایدارتر را نسبت به بعضی دیگر ایجاد می‌کنند. این پارامترها عبارت‌اند از: شیب، ارتفاع از سطح دریا، ساختمان زمین‌شناسی، منابع آب، خاک و قابلیت اراضی می‌باشد. تأثیر این عوامل نه تنها بر استقرار سکونتگاه‌های انسانی بسیار مشهود است، بلکه بر روحیات و ویژگی‌های جسمی افراد مختلف نیز تأثیرگذار می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد که برای بررسی معیار عوامل جغرافیای طبیعی و تأثیر آن در ساخت و ساز سکونتگاه‌ها در محدوده مورد مطالعه ابتدا ویژگی‌های جغرافیای طبیعی منطقه کلاردشت از قبیل موقعیت جغرافیایی، توپوگرافی، شیب، زمین‌شناسی، گسل، خاک، اقلیم و هیدرولوژی مورد مطالعه قرار داده سپس عوامل مذکور با استفاده از مدل AHP مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج مطالعه و آنالیز داده‌ها و اطلاعات به وسیله مدل AHP نشان می‌دهد که از بین عوامل ۹ گانه (سنگ‌شناسی، گسل، شیب، ارتفاع، جهت دامنه، رودخانه، بارش، دما، رطوبت) سه عامل ارتفاع، شیب، بارش نقش مؤثرتری در بین دیگر عوامل در پیدایش و چگونگی شکل‌گیری و توسعه شهر و سکونتگاه‌های محدوده مورد مطالعه و روند رشد دارند. با استفاده از نرم‌افزار GIS پراکندگی این عوامل بر روی نقشه‌ها به نمایش کشیده شده‌اند.

نقوی و همکاران در پژوهشی که در سال ۱۳۹۱ تحت عنوان بررسی و تحلیل نقش فرهنگ در توسعه مناطق روستایی با رویکردهای توسعه پایدار صورت گرفت. اغلب دانشمندان که با مسائل شهری و روستایی در ارتباط‌اند، اعتقاد دارند باید در روستاها تحولی بنیادین ایجاد شود و تنها راه‌حل، ارتقای سطح زندگی مردم در روستاها توجه به رویکردهای توسعه پایدار و توسعه همه‌جانبه روستاهایی است. محققان در این پژوهشی می‌کوشند به این سؤال اساسی که آیا بین فرهنگ و توسعه پایدار مناطق روستایی رابطه معناداری وجود دارد؟ این پژوهش یک پژوهش کاربردی است، روش مطالعه به صورت توصیفی-تحلیلی است که گردآوری اطلاعات مورد نیاز به شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده است. نتایج به دست آمده از تحقیق نشانگر وضعیت نامطلوب توسعه روستایی با رویکرد توسعه پایدار در نواحی روستایی است و در این بین سهم فرهنگ به کلی فراموش شده است. چون که وضعیت کلی اجتماعات روستایی در ایران نشان می‌دهد که برنامه‌های فرهنگی و برنامه‌های توسعه پایدار در نواحی روستایی با توجه به

نقش و جایگاه آن در این نواحی انطباقی با الگوی توسعه نداشته و از آنجایی که برنامه‌های توسعه از دستیابی به اهداف در همه زمینه‌ها دورمانده‌اند، بیشترین آثار منفی خود را بر اجتماعات روستایی از (بعد فرهنگی) بر جای نهاده‌اند.

پورموسوی در تحقیقی پیرامون مشارکت اجتماعی شهروندان در سال ۱۳۸۹ به این نتیجه رسیده است که بین میزان آگاهی شهروندان از زمینه‌های مشارکت اجتماعی، رضایت از سیاست‌های جامعه، نابسامانی‌های فردی شهروندان و مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق برای بررسی تجربی فرضیات، روش تحقیق پیمایشی است پژوهش حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات توصیفی هست. این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی و پیمایشی است. جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش، جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش، تعداد دانش آموزان دوره متوسطه شهر ارومیه بوده که تعداد آنها ۲۲۰۰ نفر است و پرسشنامه بین ۳۷۰ نفر از آن‌ها پخش شده است و مورد ارزیابی قرار گرفته است. در اجرای آزمون‌ها برای اجتناب از تاثیر تعداد سوال‌ها بر نتایج آزمون از میانگین گویه‌های هر شاخص بعنوان متغیر مشخصه هر شاخص استفاده شده است. برای بررسی قابلیت اعتبار پرسشنامه طراحی شده در تحقیق حاضر از روش آلفای کرونباخ به کمک نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. مقدار آلفا ۰/۸۵۶ می‌باشد که بیانگر اعتبار بسیار بالای پرسشنامه تحقیق می‌باشد. برای این منظور پرسشنامه‌هایی که توسط پاسخ‌دهندگان تکمیل گردیده‌اند را جمع‌آوری کرده و داده‌های خام مورد نیاز جهت آزمون فرضیه‌ها به کمک رایانه و نرم‌افزار SPSS ثبت می‌گردند، برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS استفاده شد.

تحلیل داده‌ها و یافته‌ها

تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها

برای نشان دادن نرمال و غیر نرمال بودن توزیع متغیرها از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف^۱ (K-S) استفاده شده است. اگر سطح معنی داری بزرگتر از ۰,۰۵ باشد توزیع نرمال بوده و در غیر اینصورت توزیع نرمال نیست.

جدول ۱ نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی توزیع طبیعی داده‌ها

تعداد	کولموگروف اسمیرنوف	سطح معنی داری	داده‌ها
۳۷۰	۰/۰۹۳	۰/۳۰۴	جغرافیای انسانی
۳۷۰	۰/۰۶۴	۰/۳۳۰	مشارکت پذیری اجتماعی
۳۷۰	۰/۱۳۴	۰/۲۴۱	بدبینی و بی اعتمادی
۳۷۰	۰/۰۸۸	۰/۵۴۹	نگاه جنسیتی

^۱ Kolmogorov-Smirnov

با توجه به جدول (۱) نتایج آزمون نشان می دهد تمامی متغیر های مورد بررسی نرمال می باشد. فرضیه ۱: جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر بدبینی و بی اعتمادی دانش آموزان تاثیر معنی داری دارد.

جدول ۲ بررسی رابطه جغرافیای انسانی با بدبینی و بی اعتمادی

بدبینی و بی اعتمادی	
ضریب همبستگی پیرسون	-۰/۱۸۴
سطح معناداری	۰/۰۰۰
فراوانی	۳۷۰

با توجه به جدول فوق (۲) و در تحلیل بدست آمده، سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ به دست آمد ($\text{sig} < 0/05$)، در نتیجه فرض صفر رد می شود، یعنی جغرافیای انسانی با بدبینی و بی اعتمادی رابطه معنی داری وجود دارد و از طرفی با توجه به ضریب همبستگی پیرسون (-۰/۱۸۴) برای فرضیه، بنابراین بین دو متغیر همبستگی منفی وجود دارد.

برای بررسی دقیق تر تاثیر را با استفاده از آزمون رگرسیونی خطی مورد آزمون قرار می گیرد.

جدول ۳ تحلیل واریانس مربوط به مدل رگرسیونی

خطای استاندارد	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین R^2	ضریب همبستگی
۰/۶۵۶	۰/۰۳۱	۰/۰۳۴	۰/۱۸۴
سطح معنی داری	F	مجموع مربعات	منبع تغییرات
۰/۰۰۰	۵/۶۰۷	۵/۶۰۷	رگرسیون
نتیجه آزمون:	۱۲/۹۰۲	۱۵۹/۹۱۶	باقیمانده
رد فرض H_0	-----	۱۶۵/۵۲۳	کل

چنانچه در جدول ملاحظه می گردد سطح معنی داری آزمون رگرسیون برابر ۰/۰۰۰ می باشد، می توان چنین ادعا نمود که آزمون فوق با خطای ۰/۰۵ معنی دار می باشد. پس فرض H_1 تأیید و فرض H_0 رد می گردد. با توجه به ضریب تعیین R^2 که عبارت است از نسبت تغییرات توضیح داده شده توسط متغیرهای مستقل به تغییرات کل، ۰/۰۳۴ می باشد. می توان بیان نمود که ۳/۴ درصد تغییرات بدبینی و بی اعتمادی، توسط تغییرات در متغیر جغرافیای انسانی تبیین می گردد.

جدول ۴ ضرایب پارامتر مربوط جغرافیای انسانی

نتیجه آزمون	سطح معنی داری	t محاسبه شده	ضریب استاندارد شده Beta	β شیب خط	عنوان متغیر
رد فرض H_0	۰/۰۰۰	۳۵/۴۵۴	-----	۴/۷۱۹	عرض از مبدا
رد فرض H_0	۰/۰۰۰	-۳/۵۹۲	-۰/۱۸۴	-۰/۱۶۴	جغرافیای انسانی

باتوجه به جدول فوق فرض صفر بودن جغرافیای انسانی رد شده بنابراین رابطه رگرسیونی خطی به صورت زیر خواهد بود:

$$\text{جغرافیای انسانی} \times -0/164 - 4/719 = \text{بدبینی و بی اعتمادی}$$

جدول فوق (۴) نشان می دهد که متغیر جغرافیای انسانی تا چه حد بر متغیر کلی یعنی بدبینی و بی اعتمادی تأثیرگذار هستند. براین اساس با توجه به ضریب استاندارد شده Beta با افزایش یک واحدی در جغرافیای انسانی باعث کاهش ۰/۱۸۴ واحدی در بدبینی و بی اعتمادی می شود.

فرضیه ۲: جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر نگاه جنسیتی دانش آموزان تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۵ بررسی رابطه بین جغرافیای انسانی با نگاه جنسیتی

نگاه جنسیتی		
-۰/۱۷۹	ضریب همبستگی پیرسون	
۰/۰۰۱	سطح معناداری	جغرافیای انسانی
۳۷۰	فراوانی	

باتوجه به جداول فوق (۵) و درتحلیل به دست آمده، سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ به دست آمد ($\text{sig} < 0/05$)، در نتیجه فرض صفر رد می شود یعنی بین جغرافیای انسانی با نگاه جنسیتی ارومیه رابطه معنی داری وجود دارد و از طرفی با توجه به ضریب همبستگی پیرسون (-۰/۱۷۹) برای فرضیه، بنابراین بین دو متغیر همبستگی منفی وجود دارد.

برای بررسی دقیق تر تأثیر را با استفاده از آزمون رگرسیونی خطی مورد آزمون قرار می گیرد.

جدول ۶ تحلیل واریانس مربوط به مدل رگرسیونی

خطای استاندارد	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین R^2	ضریب همبستگی
۰/۶۵۹	۰/۰۳۰	۰/۰۳۲	۰/۱۷۹
سطح معنی داری	F	مجموع مربعات	درجه آزادی
۰/۰۰۰	۵/۳۲۸	۵/۳۲۸	۱
نتیجه آزمون:	۱۲/۲۳۹	۱۶۰/۱۹۵	۳۶۸
رد فرض H_0	-----	۱۶۵/۵۲۳	۳۶۹

چنانچه در جدول ملاحظه می گردد سطح معنی داری آزمون رگرسیون برابر ۰/۰۰۰ می باشد، می توان چنین ادعا نمود که آزمون فوق با خطای ۰/۰۵ معنی دار می باشد. پس فرض H_1 تأیید و فرض H_0 رد می گردد. با توجه به ضریب تعیین R^2 که عبارت است از نسبت تغییرات توضیح داده شده توسط متغیرهای مستقل به تغییرات کل،

۰/۰۳۲ می‌باشد. می‌توان بیان نمود که ۳/۲ درصد تغییرات نگاه جنسیتی، توسط تغییرات در متغیر جغرافیای انسانی تبیین می‌گردد.

جدول ۷ ضرایب پارامتر مربوط جغرافیای انسانی

عنوان متغیر	β شیب خط	ضریب استاندارد شده Beta	t محاسبه شده	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
عرض از مبدا	۴/۶۸۵	-----	۳۵/۷۶۴	۰/۰۰۰	رد فرض H0
جغرافیای انسانی	-۰/۱۵۶	-۰/۱۷۹	-۳/۴۹۸	۰/۰۰۰	رد فرض H0

باتوجه به جدول فوق فرض صفر بودن جغرافیای انسانی رد شده است بنابراین رابطه رگرسیونی خطی به صورت زیر خواهد بود:

$$\text{جغرافیای انسانی} \times -0/156 - 4/685 = \text{نگاه جنسیتی}$$

جدول فوق ۷ نشان می‌دهد که متغیر جغرافیای انسانی تا چه حد بر متغیر کلی یعنی نگاه جنسیتی تأثیرگذار هستند. براین اساس با توجه به ضریب استاندارد شده Beta با افزایش یک واحدی در متغیر جغرافیای انسانی باعث کاهش ۰/۱۷۹ واحدی در نگاه جنسیتی می‌شود.

فرضیه ۳: جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر مشارکت پذیری اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر معنی‌داری دارد.

جدول ۸ بررسی رابطه بین جغرافیای انسانی با مشارکت پذیری اجتماعی

مشارکت پذیری اجتماعی	
۰/۱۰۴	ضریب همبستگی پیرسون
۰/۰۴۵	سطح معناداری
۳۷۰	فراوانی

با توجه به جداول فوق (۸) و در تحلیل بدست آمده، سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ بدست آمد ($\text{sig} < 0/05$)، در نتیجه فرض صفر رد می‌شود، یعنی جغرافیای انسانی با مشارکت پذیری اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد و از طرفی با توجه به ضریب همبستگی پیرسون (۰/۱۰۴) برای فرضیه، بنابراین بین دو متغیر همبستگی مثبت وجود دارد.

برای بررسی دقیق‌تر تأثیر را با استفاده از آزمون رگرسیونی خطی مورد آزمون قرار می‌گیرد.

جدول ۹ تحلیل واریانس مربوط به مدل رگرسیونی

خطای استاندارد	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین R^2	ضریب همبستگی
۰/۶۶۷	۰/۰۰۸	۰/۰۱۱	۰/۱۰۴
سطح معنی داری	F	میانگین مربعات	مجموع مربعات
۰/۰۴۵	۱/۷۹۳	۱/۷۹۳	درجه آزادی
نتیجه آزمون:	۴/۰۳۰	۰/۴۴۵	۱
رد فرض H0	-----	۱۶۵/۵۲۳	۳۶۸
		۳۶۹	کل

چنانچه در جدول ملاحظه می گردد سطح معنی داری آزمون رگرسیون برابر ۰/۰۴۵ می باشد، می توان چنین ادعا نمود که آزمون فوق با خطای ۰/۰۵ معنی دار می باشد. پس فرض H1 تأیید و فرض H0 رد می گردد. با توجه به ضریب تعیین R2 که عبارت است از نسبت تغییرات توضیح داده شده توسط متغیرهای مستقل به تغییرات کل، ۰/۰۱۱ می باشد. می توان بیان نمود که ۱/۱ درصد تغییرات مشارکت پذیری اجتماعی، توسط تغییرات در متغیر جغرافیای انسانی تبیین می گردد.

جدول ۱۰ ضرایب پارامتر مربوط جغرافیای انسانی

عنوان متغیر	شیب خط β	ضریب استاندارد شده Beta	t محاسبه شده	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
عرض از مبدا	۴/۴۴	-----	۴/۸۲۹	۰/۰۰۰	رد فرض H0
جغرافیای انسانی	۰/۰۹۲	۰/۱۰۴	-۲/۰۰۷	۰/۰۴۵	رد فرض H0

باتوجه به جدول فوق فرض صفر بودن جغرافیای انسانی رد شده است بنابراین رابطه رگرسیونی خطی به صورت زیرخواهد بود :

$$\text{جغرافیای انسانی} \times ۰/۰۹۲ + ۴/۴۴ = \text{مشارکت پذیری اجتماعی}$$

جدول فوق ۱۰ نشان می دهد که متغیر جغرافیای انسانی تا چه حد بر متغیر کلی یعنی مشارکت پذیری اجتماعی تأثیرگذار هستند. براین اساس با توجه به ضریب استاندارد شده Beta با افزایش یک واحدی در متغیر جغرافیای انسانی باعث افزایش ۰/۱۰۴ واحدی در مشارکت پذیری اجتماعی می شود.

نتیجه گیری

مشارکت پذیری به عنوان فرآیند قدرت گرفتن از روابط اجتماعی نوعی گذر از سن نوجوانی به جوانی است. لذا هم با دشواری هایی روبرو است و هم تصور این که فرد، بخشی از اختیارها و نقش ها و مسولیت های دیگران را بر عهده بگیرد، دشوار است، آموزش و پرورش نقش بسیار مهمی در تربیت و شکل دهی نقش مشارکت پذیری دانش آموزان را ایفا می کند، در این راستا یکی از اهرم های پیش برنده این سازمان جغرافیای انسانی است. در جوامع قسمت عمده ای از جمعیت به لحاظ شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی خاص فاقد استعداد مشارکت پذیری هستند و قادر به مشارکت فعال در ساختمان جامعه نیستند؛ هدف ها برایشان دور و وسایل رسیدن به آن چنان غیرملموس است که هیچ انگیزه ای، میل به مشارکت را در آنها ایجاد نمی کند. آگاه ساختن مردم از طریق جغرافیای انسانی برای مشارکت آنها در یک کار دسته جمعی، آگاه نمودن برای ایجاد انگیزه، آگاه نمودن برای درک عمل، آگاه نمودن به منظور احترام و اعتنا به شخصیت افراد و ایجاد مسؤولیت از وظایف سازمان آموزش و پرورش است. در این مقاله سعی شد نقش جغرافیای انسانی بر ابعاد احتمالی مشارکت پذیری دانش آموزان مورد ارزیابی قرار بگیرد.

بنابه فرضیه اول جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر بدبینی و بی اعتمادی دانش آموزان تاثیر معنی داری دارد. عدم اعتماد کافی و گاهی بی اعتمادی و بدبینی، میزان مشارکت را به شدت کاهش می‌دهد. عناصر روانی بسیاری وجود دارد که مانع از مشارکت پذیری بوده و از این جهت مشابه بی‌اعتمادی است؛ از قبیل اظهار کراهت و بیزاری اعضای خانواده از یکدیگر، بخل و حسادت و سایر حالت‌های روانی مرضی. که جغرافیای انسانی مورد کاهش بدبینی و بی اعتمادی دانش آموزان می‌شود.

همچنین بنا به فرضیه دوم تحقیق، جغرافیای انسانی در کتب دوره متوسطه بر نگاه جنسیتی دانش آموزان تاثیر معنی داری و منفی دارد، از آنجای که یکی از موانع فرهنگی مشارکت پذیری تلقی جنسیت محض از نقشها و اشتغالات مربوط به جامعه است. بنا به جغرافیای انسانی برخی کارها بر حسب اعتبارات فرهنگی، عقلانی، دینی و دیگر الزامات طبیعی و غیر طبیعی به زن سپرده می‌شود و برخی دیگر به مرد. اگر تقسیم کار بر اساس ظرفیت، توان و استعداد طبیعی افراد نباشد، دوام نمی‌یابد.

نقش جنسیت در تخصیص نقش‌ها و نوع رفتار، چیزی نیست که قابل انکار باشد. همانگونه که متغیر سن اقتضائاتی دارد و وظایفی که از بزرگسالان انتظار می‌رود از خردسالان مورد توقع نیست و همینطور متغیر قدرت و توانایی جسمی، انتظارات خاصی را به همراه می‌آورد، عامل جنسیت هم مقتضی وظایف و نقشهای ویژه‌ای است. در نظام فرهنگی و ارزشی اسلام، هم نوع رفتار و هم قلمرو آن تحت تاثیر نوع جنسیت است.

منابع

- ۱- ابراهیمی جمنانی، لیلا؛ پسندی، معصومه (۱۳۹۳). بررسی نقش عوامل جغرافیای طبیعی در شکل‌گیری و توسعه سکونتگاه‌ها (نمونه موردی: شهر کلاردشت). دومین کنگره تخصصی مدیریت شهری ایران.
- ۲- باقری احمدآبادی، محمدرضا (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی جوانان (مطالعه موردی شهر شیراز)، به راهنمایی دکتر علی‌اصغر مقدسی، پایان‌نامه فوق‌لیسانس جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، دانشکده علوم انسانی.
- ۳- پورموسوی، سید موسی و میثم سام بند، محمد صحفی (۱۳۸۹). ارائه الگوی مناسب مشارکت اجتماعی رسمی شهروندان در اداره امور شهری مطالعه موردی؛ کلان‌شهر تهران"، مجله جامعه‌شناسی معاصر، سال دوم، شماره سوم.
- ۴- رئیس سعدی، رئیس حسن و نقیعی، فروغ (۱۳۹۴). بررسی رابطه تربیت اجتماعی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش آموزان ابتدایی، دومین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی.
- ۵- صیدائی، سید اسکندر و دهقانی، امین (۱۳۸۹). نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه روستایی، با تأکید بر مشارکت سنتی و جدید مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره ۳۷، شماره اول.
- ۶- طهماسبی، سوسن (۱۳۸۰)، الگوهای مشارکت اجتماعی در ایران"، ترجمه مرجان ذکایی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۵.

- ۷- عزمی، آئیژ (۱۳۸۷)، جایگاه توسعه اجتماعی ایران در راستای سند چشم‌انداز، راهبرد یاس، شماره ۱۵.
- ۸- غفاری، غلامرضا و ازکیا، مصطفی (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۷، بهار و تابستان.
- ۹- نقوی، محمدرضا؛ پایدار، ابوذر، قاسمی، یاسر (۱۳۹۲). بررسی و تحلیل نقش فرهنگ در توسعه مناطق روستایی با رویکردهای توسعه پایدار؛ مهندسی فرهنگی، سال ششم، شماره ۶۷.
- ۱۰- نوابخش، مهرداد و اسمی جوشقانی، زهرا (۱۳۹۱). عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان مشارکت دانش آموزان در فعالیتهای دانش‌آموزی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم، شماره چهارم، پاییز.
- ۱۱- ورطاهری، مهدی، سجاسی، حمدالله، صادق لو، طاهره (۱۳۸۸). سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی بر اساس تشابه به حل ایده آل فازی مطالعه موردی: دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده.
- ۱۲- یوسف زاده، محمدرضا، معروفی، یحیی، انصاری، مینا (۱۳۹۱). بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان دختر دوره‌ی راهنمایی: مطالعه‌ی موردی شهر همدان، مجله علمی پژوهشی؛ پژوهش‌های برنامه‌ی درسی؛ انجمن مطالعات برنامه‌ی درسی ایران دوره‌ی دوم، شماره ۱ اول، پاییز و زمستان
- 13- chan, christopher G, glen H. elder jr (2001) family influences on the social participation of youth, rural sociology, volume 66, number 1.
- 14- MCC. Massachusetts Cultural Council (2011). Local Cultural Council Program Regulations and Guidelines. in Massachusetts, public funding for the arts, humanities, and interpretive sciences is provided through a central state agency.
- 15- Oecd. (2001) Sustainable development: Critical issues Organisation for Economic Co-operation and Development.
- 16- schoggen, phil (1988) student voluntary participation and high school size, journal education research, vol:81, n :5.
- 17- Wiliva. b. (2010) Cultural Planning Toolkit: A Partnership between Legacies Now and Creative City Network of Canada.